

Moralni razlozi za ateizam

Bogadi, Luna Marija

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:540909>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-29**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI
SVEUČILIŠNA AVENIJA 4, 51 000 RIJEKA
ODSJEK ZA FILOZOFIJU

Luna Marija Bogadi

MORALNI ARGUMENTI ZA ATEIZAM
(završni rad)

Akadska godina: 2017./2018.

Studij: 3. godina PDS Hrvatskog jezika i književnosti i Filozofije

Mentor: prof. dr. sc. Boran Berčić

Rijeka, rujan 2018.

Sadržaj

Sadržaj.....	1
Sažetak.....	2
Uvod.....	3
1. Moral i religija.....	5
1.1. Je li religija ono što nas čini moralnima?.....	5
2. Teorija Božje zapovjedi.....	7
2.1. Bog zapovijeda okrutnost.....	8
2.2. Robert Marrihew Adams.....	9
2.3. Nova teorija Božje zapovjedi.....	10
2.4. Priroda i značenje „pogrešnog“.....	11
3. Eufriinova dilema.....	13
3.1. Ljudska priroda.....	13
3.2. Dobrota Boga ne znači da Bog određuje što je dobro.....	14
4. Etika bez boga.....	16
4.1. Autonomija.....	17
4.2. Prigovor iz pluralizma.....	17
4.3. Prigovor Božjoj svemoći.....	18
4.4. Bog i objektivne moralne vrijednosti.....	18
4.4.1. Bog daje smisao za objektivne vrijednosti u svijetu.....	18
4.4.2. Teistički moralni realizam.....	20
4.5. William Lane Craig vs. Moralni ateizam.....	21
5. Zaključak.....	23
6. Popis literature.....	24

Sažetak

Richard Dawkins (Dawkins, 2007.) , Russ Shafer – Landau (Shafer – Landau, 2007.), David Dennett (Dennett, 2009.) samo su neki od filozofa sadašnjice koji se dugi niz godina bave pitanjem morala i njegove neovisnosti od Boga. Naime, gledajući na moral kao fenomen neovisan od Boga i Njegova postojanja, dovelo je do pobune od strane teistički nastrojenih filozofa koji zagovaraju Teoriju Božje zapovijedi i nužnosti Božjeg postojanja za postojanje morala. Svaki od gore navedenih autora pokušava nam u svojim djelima ukazati na jednu bitnu stavku - bez religije se može živjeti moralan i sretan život jer moral ne ovisi o Bogu, koji po njima sudeći ne postoji, već je moral naša prirodna adaptacija za život u društvu. Takva sociološka adaptacija, nužna je, naime, iz razloga da se izbjegnu neredi i nesklad među ljudima, a zakoni su tu da nas štite i reguliraju naše ponašanje ukoliko postoje oni „moralno hendikepirani“. Činjenicom koja prožima kroz sve teističke argumentacije, a to je da je Bog vrhovni zakonodavac koji nam određuje što je dobro, a što loše, pokušava se objasniti nužnost vjere u Boga ukoliko želimo najveću nagradu – Raj. Pokušavajući dovesti „vodu na svoj mlin“, teisti se služe raznim i lažnim argumentima.

Ključni pojmovi: ateizam, teizam, Daniel Dennett, Russ Shafer – Landau, Platon, Eutifonova dilema, Teorija Božje zapovijedi.

Uvod

Ako krenemo od definicije *ateizma* u gotovo svakom bismo rječniku mogli naići na slično objašnjenje – ateizam je shvaćanje da Boga nema. Takvo shvaćanje ateizma posjeduju mnogi ljudi, no to je samo jedno od mogućih načina shvaćanja tog pojma. Naime, ako bismo pojam ateizma promatrali iz perspektive njegovih grčkih korijena, uvidjeli bismo da je objašnjenje iz rječnika diskutabilno. Na grčkom jeziku „a“ znači „bez“ ili „ne“, a „theos“ znači „bog“. Prema tome zaključujemo da se pod pojmom *ateist* ne misli na osobu koja vjeruje da Boga nema, odnosno da Bog ne postoji, već da se radi o onom tko je bez vjerovanja u Boga. Kako bi se izbjegla zbrka oko tih dvaju pogleda na ateističko shvaćanje, filozofi uvode podjelu ateizma na dvije vrste, nazivajući pri tome shvaćanje ateizma iz rječnika *pozitivnim ateizmom*, dok drugo shvaćanje, koje proizlazi iz grčkih korijena naziva *negativnim ateizmom*.¹

U opreci s gledištem ateizma stoji *teizam*, termin koji u moderno vrijeme označava vjerovanje u jednog, svemogućeg i sveznajućeg te potpuno dobrostivog Boga koji se aktivno upliće u ljudske živote – jer, ljudi su kao inferiorna bića, uvijek sigurna pod njegovim budnim okom. Osim što postoji očita razlika između ateizma i teizma, a to je razlika u vjerovanju u Boga, bitno je također uvidjeti razliku između teizma i *politeizma* – vjerovanja da postoji više Bogova i teizma od *panteizma* – pogleda u kojem se Bog izjednačava s prirodom.

Agnosticizam, uporište suzdržano u vjerovanju u Božju opstojnost, jedno je od stajališta koje se kosi s ateizmom. Agnostici su ti koji su skeptični u vjerovanju u postojanje Boga, a ateisti ne. Također, agnostici mogu smatrati da postoje dobri temelji za vjerovanje i za nevjerovanje u Božju opstojnost te se stoga ti razlozi neutraliziraju, a to znači da nemamo više ni jedan pozitivan razlog za vjerovanje, ni za nevjerovanje u Božje postojanje. Kako bi se smanjili prijepori u samom poimanju Boga kao postojećeg ili ne, najjednostavnije je reći da su agnostici oni koji imaju mišljenje da mi ljudi ne možemo znati postoji li takvo transcendentno biće kao što je Bog ili ne.² Naime, postoje filozofi koji ne čine razliku između ateizama kako to čini Michael Martin u svojoj knjizi, već jednostavno smatraju slijedeće - Ne vjerujete da p. i Vjerujete da ne- p. znače jedno te istu stvar, odnosno, ne vjerovati u Boga i vjerovati da Bog ne postoji su dvije jednake teze. Na temelju toga možemo dati i primjer. Zamislimo si da je u ovoj sobi roza slon. Vidjeli bismo ako bi zaista bio u sobi, no ne vidimo ga. Dakle, ako ga nema u sobi i ako ga ne vidimo ne možemo reći da vjerujemo da postoji roza slon u sobi.

¹ Pozitivni i negativni ateizam razlikuju neki filozofi – primjerice, Michael Martin u svojoj knjizi *Ateizam*.

² Martin, M. (2011.), str. 1 – 3.

Nakon uvoda u objašnjenje pojma ateizma i načina na koji se svi ostali „-izmi“ s njime kose, postavlja se pitanje morala. Naime, vidljivo je da velik broj filozofa smatra da je etika zasnovana na religiji te slijede zamisao – ako vjerujemo u Boga, moralni smo, dok u suprotnom to nismo.

Možemo shvatiti logički princip razmišljanja religiozne osobe pošto nam je isto tako jasno da je kod takvog načina razmišljanja presudan strah od kazne i očekivanje nagrade u smislu – ako nećemo biti dobri, bit ćemo nagrađeni za svo dobro koje smo učinili, s druge strane, ako nećemo, bit ćemo kažnjeni. Nakon ovog, dolazimo do još jednog pitanja - Ako nema nekoga tko bi nas kaznio za naše nedaće ili istog koji bi nam dao nagrade za naše dobročinstvo, čemu onda uopće poštivati moralne vrijednosti? Baš iz ovog pitanja često dolazi do razmatranja filozofa koji su stali na teističku stranu glede pitanja morala, da ateisti kao nevjernici ne mogu biti moralni jer ne vjeruju u Božju opstojnost.³ Budući da je za religiozne osobe Bog moralni zakonodavac koji daje moralne zakone, zanemaruju onu drugu točku gledišta, malo realniju, koja povezuje moralne zakone s ljudima i njihovom prirodom, a ne s Bogom, kako je Berčić u svojoj Filozofiji napisao:

Moralni zakoni nastali su dugotrajnom interakcijom ljudi u društvu, a imaju i svoju biološku osnovu. (Berčić, 2012: 256.)

³ Martin, M. (2011.) , str. 1 – 3.

1. Moral i religija

1.1. Je li religija ono što nas čini moralnima?

Daniel Dennett u svojoj knjizi *Kraj čarolije* navodi:

Religija igra svoju najvažniju ulogu u podupiranju moralnosti, mnogi misle, tako što ljudima daje neoboriv razlog da čine dobro: obećanje beskonačne nagrade na nebu i (ovisno o ukusu) prijetnju beskonačnom kaznom u paklu ne budu li činili dobro. Bez božanske *mrkve* i *batine*, po tom shvaćanju, ljudi bi se klatili uokolo bez cilja ili prepuštali svojim najnižim željama, kršili obećanja, varali supružnike, zanemarivali dužnosti i tako dalje. (Dennett, 2009: 276.)

Religija prema mnogim ljudima čini stup morala i jedan je od najvažnijih razloga njihova dobročinstva. Smatraju da drugi ljudi - oni koji su bez očekivanja beskrajne nagrade na nebu ili bez straha od kazne, također i bez životnog cilja - ne mare za moralne vrijednosti, pa se iz tog razloga prepuštaju željama najnižeg reda, nisu lojalni svojim supružnicima, lažu i krađu te zanemaruju svoje dužnosti. Teško je i pomisliti da bi tome zaista bilo tako s obzirom da nije pronađen niti jedan valjani razlog koji bi to potvrdio, dapače, postoje različite studije provedene početkom 20. st koje potkrepljuju suprotne tvrdnje. Studije YMCA-e iz SAD-a provedene na 2.000 članova pokazale su da ateisti iskazuju veću spremnost na pomoć siromašnima nego što je to vidljivo kod religioznih ljudi.⁴ (Martin, 2011: 309-310.) Također je dokazano isto i po pitanju tolerancije spram različitim političkim ideologijama, spolnom opredjeljenju i prihvaćanju ljudi drugih religija i sl. Stoga, izjava da su ateisti kao nevjernici skloniji nemoralu i zločinu te netoleranciji prema drugima jednostavno nije istinita.⁵

Ako bismo išli linijom takvog teističkog razmišljanja, ljude bismo najlakše mogli podijeliti u dvije skupine – teiste koji posjeduju moralne vrijednosti i ateiste koji ih ne posjeduju. Dobro koje proizlazi iz ovakvih argumentacija jest da ovakva teistička nagađanja u vezi povezivanja ateista i nemoralna nisu točna. Ateisti u zatvorima zastupljeni su u jednakom broju kao i teistička populacija, a istraživanja koja se tiču razvoda brakova pokazale su da u SAD-u najmanju stopu razvoda imaju ateisti.

⁴ Beit – Hallahmi, B. (2011.). „Ateisti – psihološki profil“ u Martin 2011., str. 309 – 310.

⁵ Beit – Hallahmi, B. (2011.). „Ateisti – psihološki profil“ u Martin 2011., str. 309 – 310.

Ovi podaci, kao i oni navedeni gore, uzvraćaju jednakom jačinom teističkim spekulacijama o nevjernicima. Sasvim je razumno za pretpostaviti da svakim novim ateističkim protuargumentom, jaz između ateizma i teizma glede morala postaje sve veći. Jasno je zašto vjernici toliko žustro žele dokazati da njihovo vjerovanje u Božju opstojnost s tim vječitim nagrađivanjem i kažnjavanjem ima samo pozitivan učinak na društvo.⁶ Najvjerojatnije je da to čine iz jednog, jednostavnog razloga – pozivaju se na nešto ili nekoga u čije postojanje nisu ni sigurni – BOGA, dok s druge strane, ateisti crpe svoje argumente na temelju onoga što nam je znano da jest – ČOVJEKA.

Mnogi u vjerskoj zajednici poimaju Boga odviše djetinje, kao moralnog zakonodavca koji nas nagradama i kaznama mami da budemo dobri. Na taj način, prema Mitchellu Silveru, Bog dobiva ulogu Djeda Mraza iz svima nam dobro znane pjesme „Santa Claus Is Coming To Town“. On izjavljuje:

Poput Djeda Mraza, Bog zna spavaš li, zna jesi li budan, zna jesi li bio loš ili dobar...
Tekst nastavlja ovako:“zato budi dobar za volju dobra.“ Dopadljivo, ali logički pogrešno. Bilo bi, naime, logično da pjesma nastavlja ovako:“Budi dobar zbog elektronske opreme, lutaka, sportske opreme i drugih darova koje se nadaš dobiti, ali koje ćeš dobiti samo ako sveznajući i pravedni Djed procijeni da si ih zaslužio.“ Jer da si dobar zbog dobra, svevideći Djed bio bi nevažan kao motivator tvoje vrline.
(Dennett 2009: 277.)

Nagrada verzija moralnosti je, od strane brojnih filozofa morala, od Kanta, Humea i Nietzschea do danas, smatrana vrstom zamke u koju mogu upasti samo moralno najneoprezniji. No, nagrada vječnog života nije jedina nagrada koju možemo dobiti od Boga. Budući da vjernici uživaju u slici Boga kao svog junaka koji je uvijek pravedan, pun praštanja, ljubavi i blagostanja, i zbog tih karakteristika dobiva titulu uzora, činjenica da je takav trebala bi dati vjetar u leđa svakom vjerniku da bude što više kao On, bez očekivanja nagrade nego za volju dobra.⁷ Dakle, svjesni smo iz kojih se razloga vjernici žele dičiti pozitivnim učincima koje imaju nebesa kao ultimativna nagrada, ali isto tako moramo imati na umu sve negativne učinke koje je religija imala.

⁶ Martin, M. (2011.), str. 1-3.

⁷ Dennet, D.C. (2009.), str. 277 - 279.

Vjerski fanatizam za današnjih nam dana nije nepoznat pojam, a mnogo puta je viđen kroz povijest. Kao primjer mogli bismo uzeti Križarske ratove ili srednjovjekovne Svete ratove kojima je cilj bio osloboditi Jeruzalem, kao sveto mjesto kršćana, od muslimanske vlasti. Čete ljudi, dakle, trčale su u smrt pod palicom neke više sile (vlasti) u iluziji da čine dobro jer ratuju za Boga. Isto tako, rečenim se možemo nadovezati na Fjodora Dostojevskog i njegovo djelo *Braća Karamazovi* u kojemu Veliki Inkvizitor kaže:

Onkraj groba neće pronaći ništa osim smrti. No, mi ćemo čuvati tu tajnu, a zbog njihove sreće namamit ćemo ih nagradom neba i vječnosti. (Dennett, 2009: 281)

Postavlja se pitanje, kako bi Bog, koji je potpuno dobar i nalaže da činimo dobro, želio da ubijamo druge, ili da ubijamo pripadnike druge vjere za oslobođenje svetog mjesta. Ovo je pogrešno na više načina, a daje nam jasan uvid u religijsko učenje koje se promicalo u ono vrijeme, a postoji i danas. Stoga izjava teista o većoj moralnosti religioznih ljudi, uopće nije točna.⁸

Immanuel Kant je u svojoj *Kritici praktičnog uma* istaknuo:

Da je u redu svrha čovjek (s njime svako umno biće) *svrha sama po sebi*, tj. da ga nikada nitko (čak ni Bog) ne smije upotrijebiti kao sredstvo, a da pri tome ne bude ujedno svrha, dakle da *čovječanstvo* u našoj osobi nama samima mora biti *sveto*, a to sada slijedi samo od sebe, jer je čovjek *subjekt moralnog zakona*, dakle onoga što je po sebi sveto, zbog čega i u skladu sa čime uopće nešto možemo nazvati svetim. Jer taj se moralni zakon temelji na autonomiji njegove volje, kao slobodne volje, koja se po svojim mogućim zakonima ujedno nužno mora moći *slagati* s onom, kojom treba da se *opovrgne*. (Kant, 1974: 180.)

⁸ Dennett, D.C. (2009.) str. 277 - 279.

2. Teorija Božje zapovijedi

Stajalište koje zastupa veliki broj teistički nastrojenih filozofa - vjernika je Teorija Božje zapovijedi. Jasno je već iz imena da je to pogled utemeljen na vjerovanju da je moralnost ovisna o Bogu, odnosno o Njegovom postojanju, a da naša, ljudska moralna obaveza je slušati i povoditi se isključivo Njegovim zapovijedima, jer ona su izvor morala.⁹

Pobornici Teorije Božje zapovijedi smatraju da se nikada ne bismo trebali pitati jesmo li zaista učinili dobro, jer smo vođeni Božjom riječi, pa je i svaka akcija koju On zapovijeda, moralno ispravna. Mnogo je filozofa morala smatralo Teoriju Božje zapovijedi kontroverznom, ali isto tako ih je dosta stalo u njezinu obranu. Razmatranja etike i religije kao cjeline uvijek su budile znatiželju kao i sama proturječja tim teorijama. Neki autori i danas zastupaju Teoriju Božje zapovijedi.

2.1. Bog zapovijeda okrutnost

Zagovornici Teorije Božje zapovijedi polaze od gledišta da je nešto moralno dobro ili moralno loše zato što to Bog naređuje. Dakle, ako bi nam bog naredio: "Poštuj svoje bližnje", morali bismo to načelo poštivati, ukoliko bi nam naredio da ne poštujemo, ne bismo.¹⁰ Što bi onda bilo da Bog zapovijeda okrutnost? Pod time mislim na činjenicu da bi nam Bog, kao stvoritelj moralnih vrijednosti i obaveza, mogao zapovijediti silovanje ili krađu ili pak preljub. Bog zabranjuje silovanje jer je nemoralno, ali je već i prije Njegove zabrane bilo nemoralno. Dakle, Njegova zapovijed nije ono nužno što čini silovanje nemoralnim činom, štoviše, i uz Njegovu naredbu da je silovanje dobro, mi bismo i dalje shvaćali njegovu pogrešnost. U tom slučaju, pod utjecajem straha od Božje kazne, logično bi nam bilo da silujemo, ali sam strah od kazne ne bi mogao biti moralni razlog za silovanje ili bilo kakvog sličnog čina u tom smislu.¹¹ Teisti često uzvraćaju pozivanjem na Božju dobrotu. Naime, ako Bog postoji, On je prema učenjima vjernika potpuno dobar, stoga je Božja priroda ta koja nam osigurava da će On zabraniti silovanje, krađu ili preljub, a ne ih uvažiti. Ako je tako, bespotrebno je uplitati Boga u priču o moralnim vrijednostima i dužnostima jer je jasno vidljivo da nisu potrebne Božje zapovijedi da bi nešto bilo dobro ili loše, to je samo po sebi već tako.¹²

⁹ *The Internet Encyclopedia of Philosophy*, ISSN 2161-0002, <https://www.iep.utm.edu/> (22.07.2018.)

¹⁰ Berčić, B. (2012.) str. 254.

¹¹ Berčić, B. (2012.) str. 254 – 255.

¹² *The Internet Encyclopedia of Philosophy*, ISSN 2161-0002, <https://www.iep.utm.edu/> (22.07.2018.)

2.2. Robert Marrihew Adams

Formulaciju o etički *pogrešnom*, mnogi ateisti smatraju vrlo nepouzdanom. Poistovjećivanje „pogrešnog“ kao činjenje djela koja su suprotna Božjim zapovijedima nije postavljeno kao temeljno načelo pogrešnosti, već je postavljeno tako za one vjernike koji smatraju, kao što navodi Adams u svom članku „A New Divine Command Theory“, 1979.:

- 1) (Svaki čin X) X je moralno pogrešan ako i samo ako je kontradiktoran Božjim zapovijedima.
- 2) „X je moralno pogrešan“ ovisi o stavovima ljudi što je za njih moralno pogrešan čin. (Shafer - Landau 2007: 242.)

Ponovno dolazimo do činjenice da je Bog kao svemogući zakonodavac mogao narediti da činimo zlodjela. Mogao je narediti da je nanošenje boli drugima svrha čovjekova postojanja na ovom svijetu, pa bi, gledano s te strane, bilo neispravno ne ih poslušati zato što bi onda činili kontra Njegovih zapovijedi.¹³ No, vjernici polaze od vjerovanja izraženoj u premisi 3 – Bog voli. Stoga, On nikada ne bi, s teističke strane, naredio nanošenje boli drugima kao moralno dobar čin. Ako bi itko od vjernika razmišljao o 3) kao neistinitoj premisi, cijeli bi koncept Teorije Božje zapovijedi pao u vodu. Adams, iz tog razloga, nastoji iz ove odviše „neuredne“ teorije uzeti sve ono što ju čini istinitom i to uobličiti u slijedeće teze:

Ako je X pogrešno, onda je X suprotno Božjim zapovijedima

Ako je X obavezan, onda je X potreban od strane Božjih zapovijedi

Ako je X moralno dozvoljen, onda je X dozvoljen po Božjim zapovijedima

Ako ne postoji Bog koji voli, onda nije ništa moralno pogrešno, obavezno ili dozvoljeno (Adams, 1979: 243.)

Ove četiri teze, prema Adamsovom nahođenju, okosnica su cijele Teorije Božje zapovijedi i potrebne su istine za daljnju razradu njegove teorije.¹⁴

¹³ Shafer – Landau, R. (2007.) str. 242.

¹⁴ Shafer – Landau, R. (2007.) str. 243.

2.3. Nova teorija Božje zapovijedi

Božje zapovijedi teistima predstavljaju standard i temeljni zakon u koji vjeruju, zbog njegove iznimne svetosti, a ujedno i moralne istine koju zagovara. Ti zakoni vrijede više od bilo koje institucije ili ljudske slobodne volje. Izjava sadrži neke istine u koje teisti moraju nužno vjerovati – prvenstveno, da je Bog dobar, te iz tog razloga nikada ne bi zapovjedio da činimo nešto moralno pogrešno, jer nas voli. Adamsova Nova teorija Božje zapovijedi kreće od toga da je moralna pogrešnost svojstvo koje se kosi sa zapovijedima Boga koji voli. Ako bismo razmišljali na taj način, prvenstveno moramo uzeti ovu tvrdnju kao metafizički nužnu. Vjernici često nazivaju pogrešne radnje onima koje su suprotne Božjoj volji, stoga trebamo biti svjesni da takva izjava ne razlikuje dvije različite „volje“. Jedna je apsolutna Božja volja, a drugo Božja otkrivena volja. Prema kršćanskim učenjima ova prva je ona u kojoj Bog odlučuje po svom zadovoljstvu iz razloga koje mi ljudi ne možemo shvatiti. Tako, npr., u nekim situacijama Bog ne čini sve što mu je u moći da spriječi neke „pogrešne“ događaje, što se pripisuje njegovoj volji – Bog najbolje zna. Druga Božja volja pak je ona koju On ne planira, već je dao nama da sami odlučujemo i da naučimo razlikovati dobro i pogrešno.¹⁵

Postoje različiti načini tumačenja i shvaćanja onog što nam Bog govori putem svojih zapovijedi ili Biblije. Jedno od takvih tumačenja je vezano uz doslovno tumačenje Biblije koje nalaže da se Božja riječ i zapovijedi shvate točno kako su napisane. Ima mnogo teorija sličnih ovoj, ali izabrati najbolju i najtočniju je težak zadatak. No, svaka od teorija se zasniva na tezi da je pogrešnost u suprotnosti sa zapovijedima Boga koji voli, te ta teza mora biti metafizički nužna da bi bila istinita. To je razlika koju Adams čini u svojoj Novoj Teoriji Božje zapovijedi. „Bog koji *voli*“ bitan je Adamsu za prikazivanje kako više nije stvar pojmovne istine, već metafizike. Teza „Boga koji *voli*“ metafizički je nužna, ali nije apriorna istina. To se lako da objasniti na primjeru „voda je H₂O“. Mi, dakako, prije razvoja kemije nismo znali da je voda smjesa vodika i kisika, tj. nismo znali da je H₂O kemijska oznaka za vodu. Voda je oduvijek bila H₂O, stoga je to metafizički nužna istina.

¹⁵ Shafer – Landau, R. (2007.) str. 244-245.

Nadalje, Bog mora isto tako biti označen kao „Onaj koji *voli*“ iz razloga što je taj dio veoma relevantan u pogledu Božjih zapovijedi. Ako je Bog „Onaj koji *voli*“ ili „Onaj koji je dobar“, nitko ne može proturječiti tezi pozivajući se na to da Bog može zapovijedati okrutnost. Taj dio teze postoji da se smanje određene tenzije i nesuglasice poimanja Boga.¹⁶

No, teza „etička pogrešnost“ je suprotna zapovijedima Boga koji voli, te nas upućuje na još jedan problem – što ako ne postoji Bog koji voli? Ukoliko On ne postoji, Adamsova teorija o „Bogu koji *voli*“ je lažna, jer ako nema Boga koji voli, etička pogrešnost nije u suprotnosti sa Božjim zapovijedima. Ipak, mogli bismo vjerovati kao i Adams, da postoji mogući svijet u kojem zaista Bog ne postoji, ali bi taj svijet, kao i naš aktualan, imao stanovnike kojima bi taj svijet bio stvaran kao i nama naš, te bi također imali iste koncepte „pogrešnog“ kao i mi, ali drugačijeg naziva. Subjektivna psihološka stanja koje svaka osoba posjeduje, neovisno sa kojeg svijeta bila, po atribuciji je jednaka našoj.¹⁷

2.4. Priroda i značenje „pogrešnog“

O prirodi *pogrešnosti* postoje različiti stavovi, a većina zapravo ni ne razmišlja o tome prilikom kretanja u neku „akciju“. Često se sve svodi, kada je riječ o pogrešnosti, u izražavanju jednog svojstva, koje bi, po njihovom sudu, činilo neku radnju pogrešnom, ne razmišljajući uopće o njenoj prirodi i ne poznajući njenu prirodu. O samoj prirodi „pogrešnog“ najvažnije je znati to da ona pripada postupku, odn., radnji. Stoga osobe često uzimaju baš to svojstvo koje čini neku radnju pogrešnom, kao glavni i konačan razlog nečinjenja te radnje. Važno je naglasiti da svojstva pogrešnosti kod neke radnje može identificirati samo osoba koja je sposobna raščlaniti svojstva koja čine radnju pogrešnom, te je ne činiti. Uviđanje „pogrešnih svojstava“ unutar određenih radnji je univerzalni dogovor među ljudima - već sam spomen na određene radnje kod većine ljudi izaziva automatsku reakciju, ponekad čak i nesvjesnu, o tome da li je neka radnja pogrešna ili ne. Nepisani je to niz pravila kojeg se „normalne“ osobe pridržavaju prilikom rangiranja neke radnje kao manje ili više pogrešne.

¹⁶ Shafer – Landau, R. (2007.) str. 224 -246.

¹⁷ Shafer – Landau, R. (2007.) str. 224 -246.

Trebali bismo biti svjesni da je etički pogrešno ono što u većini slučajeva ovisi o nama samima kada govorimo o ispravnim ili pogrešnim postupcima, govorimo o tim postupcima neovisno o nama i neovisno o tome što mi smatramo kakvi su.

Svojstvo pogrešnosti bi se stoga trebalo dodijeliti onim radnjama i postupcima za koje se misli da su pogrešni, jer je „pogrešnost“ svojstvo koje nije samo prisutno kod nekih najvažnijih radnji koje se smatraju pogrešnima, već je to svojstvo koje je bitno u tumačenju pogrešnog.¹⁸

Kada bi ljudi razumjeli prirodu „pogrešnosti“, ne bi toliko bili subjektivni glede nekih radnji, već bi imali mnogo više razloga da se suprotstave pogrešnim radnjama na temelju njihove „pogrešnosti“. Ukoliko i postoji pobuda određenog zadovoljstva pri činjenju pogrešnog djela, i dalje je besmisleno smatrati da je „pogrešnost“ ta koja pridonosi zadovoljstvu.¹⁹

Nadalje, da bismo uspjeli sastaviti najbolju teoriju o prirodi pogrešnog, trebali bismo zadovoljiti više intuicija koje se javljaju u ljudima. Jedna od tih intuicija je da „ispravnost“ i „pogrešnost“ sežu van granica ljudske volje.

No, poimanje pogrešnog, štoviše, ima svoje subjektivne i objektivne aspekte na koje se mora obratiti pozornost. Po Adamsu, teorija o prirodi pogrešnog bila bi ona u kojoj možemo identificirati neko svojstvo pogrešnosti kao objektivno pogrešno. Prema tome, ako bi postojala neka objektivna svojstva pogrešnog pri pojedinim radnjama, trebao bi i postojati određeni broj najvažnijih radnji koje bi prema svima bile pogrešne baš iz razloga njihove utemeljenosti na objektivnim svojstvima pogrešnosti, neovisnim o ljudima i njihovim osjećajima. Klasificirajući određene postupke i radnje po stupnju njihove pogrešnosti, stupnjevali bi ih subjektivno – od najviše do najmanje pogrešne – već prema tome što mi osjećamo.

Dakle, nedvojbeno je to da pogrešnost treba procijeniti „očima“ one osobe na kojoj ili prema kojoj je radnja učinjena. No, koliko god htjeli biti objektivni glede pogrešnosti ili ispravnosti pojedinih radnji, uvijek je prisutan neki subjektivan osjećaj koji nas odbija od navedene radnje ukoliko je pogrešna.²⁰

¹⁸ Shafer – Landau (2007.) , str. 243.

¹⁹ Shafer – Landau (2007.) , str. 243 – 244.

²⁰ Shafer – Landau (2007.) , str. 243 – 244.

3. Eutifronova dilema

Do sada smo vidjeli da teisti smatraju Boga kao stvoritelja morala, no zamislimo da je stvar obrnuta, odnosno da Bog naređuje da činimo dobre stvari zato što su bile dobre otprije.

U poznatom Platonovom djelu Eutifron ili Rasprava o pobožnome, koje je pisano u formi dijaloga između Sokrata i Eutifrona, pitanje koje navodi Sokrat je upravo to:

Razmisli samo ovo: je li pobožno Bogovima milo zato jer je pobožno, ili je pobožno zato što im je milo? (Platon, 1998: 33.)

Mnogim filozofima je kroz povijest ovo pitanje postavljalo ozbiljan problem. Modernija verzija ovog pitanja glasi: Zapovijeda li Bog djela koja radimo jer su moralno ispravna ili su djela moralno ispravna jer ih takvima Bog zapovijeda? Dilema nam daje dvije opcije: ili Bog ovisi o moralu ili moral ovisi o Bogu. Pobornici Teorije Božje zapovijedi povode se za opcijom broj 2, smatrajući da su sve radnje koje činimo dobre zato što ih zapovijeda Bog. Dakle, sagledavši to iz njihove perspektive, prije Božjih zapovijedi nije bilo moguće shvatiti što je moralno dobro, a što loše. Ovakav je pogled većini filozofa neprihvatljiv pa se odlučuju radije na prvu opciju, koja nije čini Boga kao stvoritelja morala, već smatrajući da su određene radnje same po sebi bile već moralno dobre ili loše te kada ih je Bog takvima uvidio, na temelju toga je obznanio svoje Zapovijedi.

3.1. Ljudska priroda

Odgovor na Eutifronovu dilemu ima i Toma Akvinski koji teoriju temelji na jednom jasnom i po njemu prihvatljivom uviđaju – ako živimo dobar život, ispunjen raznim aktivnostima i srećom, kako se ponašamo prema drugima ovisit će o nikom drugom nego o nama samima, odnosno o našoj prirodi. Niti preljub, ni zlostavljanje isto kao i uzastopna neaktivnost, neće nam pomoći u ispunjenju naše osobe. Prema Tomi Akvinskom, Bog nas je stvorio s određenom prirodom. Dao nam je svijest i razum te odabir da samovoljno odaberemo želimo li činiti dobro ili loše. Dakako, mogao nas je stvoriti takvima da napredujemo u životu lažući ili da svoje biće „hranimo“ ispraznim užicima kao što je preljub. No, Bog to nije učinio.

Stoga, ako bismo činili moralno loše stvari, činili bismo mimo naše prirode. Svoj puni potencijal možemo postići jedino živeći život u harmoniji s Bogom i drugima.²¹

3.2. Dobrota Boga ne znači da Bog određuje što je dobro

Isto tako, što se tiče Božje dobrote, teisti nisu svjesni da čine pogrešku kada izjednačavaju Božju dobrotu s moralnim svojstvima. Kažemo li da je Bog dobar to za sobom ne povlači činjenicu da Bog određuje što je dobro. Ako bismo izjavili da je Bog dobar to bi značilo da se On drži načela koja vrijede već otprije, dakle, ne ovise o Njemu. Ako bismo, pak, rekli da je takav jer određuje dobro, onda bismo morali shvatiti Njegove zapovijedi kao početak moralnih načela što bi značilo da prije Njegove riječi nisu postojali nikakvi moralni kriteriji.²² Postavivši to tako, vidljivo je da su ova dva navoda kontradiktorna. Naime, jasno je da oba navoda u istovremeno ne mogu biti istinita, stoga teisti moraju odlučiti: ili će uzeti Boga kao tvorca moralnih vrijednosti ili će se povoditi za stavom da moralna načela postoje neovisno od Njega. Bilo kako bilo, ukoliko teist prihvati prvu tvrdnju, mora odustati od druge, a ako se opredijeli za drugu, prva tvrdnja pada u vodu jer se njome ne izriče nikakva istina o Bogu. Ukoliko moralna načela ovise o Bogu, prva tvrdnja bi vrijedila samo u slučaju da bi se Bog pridržavao tih načela koja je sam postavio i zbog toga bio dobar. Ovako ispada da je Bog neovisno od tih pravila koje propisuje i ono što Njega čini dobrim jest pridržavanje nekih drugih pravila, onih koja nisu Njegova.²³ Sličnu argumentaciju iznosi filozof William Alston stavljajući dvije slične teze u opreku: “Bismo li trebali ljubiti bližnjeg svog jer nam Bog to zapovijeda ili Bog zapovijeda isto jer bismo to trebali činiti?” (Alston, 1967: 140 – 145.), Kako god postavili, uvijek dolazimo do kontradikcije u navodima. Pozivanjem na Božju dobrotu u prvoj tvrdnji, teško nam je zamislivo prihvatiti Boga kao moralno dobrog pošto se standardi dobra baziraju na Njegovim zapovijedima. Dakle, ponovno nam je jasno da i u ovom slučaju moraju onda postojati neki kriteriji moralnosti prije Boga i Njegovih zapovijedi. Tako gledano, teistima bi trebalo biti sasvim svejedno što gledaju kao vrhovni temelj

²¹ *The Internet Encyclopedia of Philosophy*, ISSN 2161-0002, <https://www.iep.utm.edu/> (29.07.2018.)

²² *The Internet Encyclopedia of Philosophy*, ISSN 2161-0002, <https://www.iep.utm.edu/> (29.07.2018.)

²³ Berčić, B. (2012.) str. 254 – 255.

moralnih vrijednosti. Bog bi mogao biti zamijenjen nekim Vrhovnim moralnim načelom ili bilo čim drugim proizvoljnim.²⁴

Na kraju svega, važno je naglasiti da se ova dilema uopće ne bavi pitanjem postojanja Boga; to je ono što i dalje ostaje ne dokazano, s obzirom da i dalje ne znamo postoji li Bog ili ne. Eutifronova nam dilema samo pokušava dati uvid u to koliko je moral neovisan o Božjoj opstojnosti i od religije. Stoga, ako je nešto dobro, dobro je jer je dobro s Bogom ili bez Njega.

²⁴ *The Internet Encyclopedia of Philosophy*, ISSN 2161-0002, <https://www.iep.utm.edu/> (08.08.2018.)

4. Etika bez Boga

Neki filozofi podržavaju teoriju prema kojoj moralnost ne ovisi o Božjem postojanju, a tako ni o Njegovim zapovijedima, podupirući ateističku teoriju da vjernici nemaju nikakve temeljne razloge za povezivanje moralnosti s Bogom pozivajući se na Njegovu dobrotu. Za takav je navod potreban kriterij dobrote koji ne ovisi o Bogu. Dakle, logički slijedi da su moralnost i Bog nezavisni jedno od drugog.²⁵

Nelson izdvaja još jednu tvrdnju koja bi mogla dokazati da etika ne mora nužno ovisiti o Božjem postojanju, uključujući u svoju teoriju razinu čovjekove sreće. Naime, ako je sreća najviši cilj ljudskog djelovanja, onda bi, po nekoj logici slijedilo da je krajnji cilj moralnog djelovanja također osjećaj sreće.²⁶

Zagovornici Teorije Božje zapovijedi suprotstavljaju se toj izjavi naglašavajući da naša sreća ne bi mogla biti naš najveći pokretač u činjenju moralnog dobra s obzirom da, po njihovom mišljenju, svrhu našim životima daje vjera i ljubav prema Bogu. Posjedujući osjećaj ispunjenja koji nam pruža vjera liši nas tjeskobe i straha dajući nam nadu u bolje sutra usmjeravajući nas prema istinskoj sreći u zajedništvu s Bogom. Bilo kako bilo, teisti i dalje zanemaruju jednu važnu činjenicu – nedostatak dokaza da Bog doista postoji. Tvrdnja da je čovjekovo najviše ispunjenje vjera u Boga, prema tome, ispada netočnom. I sami smo svjesni da čovjek može živjeti veoma ispunjen život bez obzira na njegovu korelaciju s Bogom. Gledajući iz tog aspekta, vjera nije nužna funkcija za voditi ispunjen život. Javlja se određena sumnja da nepostojanje ultimativne svrhe u životu vodi ljude u nihilizam. Izostavivši Boga iz naše životne slike, dolazimo do razmišljanja da ne postoji nikakav konačan cilj koji trebamo dosegnuti u našim životima. To je istina, ali nas to ne treba obeshrabriti. Možemo, dapače, voditi sasvim normalan i sretan život ispunjavajući naše želje koje će nas prije ili kasnije dovesti do nekog cilja. Možemo se povoditi raznim motivima i namjerama koje imamo smo isplanirali ispuniti zbog sebe te iako smo svjesni da će naš život završiti u ništa, on je mnogo ljepši ako se okrenemo činjenju dobrog.²⁷

U nastavku ću navesti nekoliko prigovora Teoriji Božje zapovijedi.

²⁵ *The Internet Encyclopedia of Philosophy*, ISSN 2161-0002, <https://www.iep.utm.edu/> (09.08.2018.)

²⁶ *The Internet Encyclopedia of Philosophy*, ISSN 2161-0002, <https://www.iep.utm.edu/> (10.08.2018.)

²⁷ *The Internet Encyclopedia of Philosophy*, ISSN 2161-0002, <https://www.iep.utm.edu/> (10.08.2018.)

4.1. Autonomija

Prigovor iz autonomije temelji se na činjenici da su ljudi dovoljno zreli sami odlučivati kojih ćemo se moralnih načela pridržavati, a kojih nećemo. Ako nam Bog nameće koja su djela moralno dobra, a koja moralno pogrešna, mi zapravo nismo slobodni činiti suprotno od onoga što nam On nalaže. Dakle, nemamo slobodnu volju. Sudeći prema ovom navodu, autonomija ljudi nikako ne ide ruku pod ruku s Teorijom Božje zapovijedi.²⁸ Filozof Robert Adams ipak podilazi Teoriji Božje zapovijedi dajući nam jednostavan odgovor - ako je Bog taj koji nam nameće moralne zakone, mi i dalje sami imamo na odabir saslušati ih ili ne, što nas, prema tome, čini odgovornima za svoje postupke. S obzirom na to, neovisni smo od Božje volje, ali ukoliko odaberemo slušati moralna načela koja nam zapovijeda Bog, govori nam samo da vjerujemo Njemu i njegovoj procijeni dobra.²⁹

4.2. Prigovor iz pluralizma

Na svijetu postoji mnogo različitih religija. Svaka zasebna religija ima svog Boga (ili Bogove) u kojeg vjeruje i svoje religijske spise iliti svete knjige. Stoga je zasigurno vrlo konfuzno odlučiti koja religija i Božji nauk daju ona „prava“, najistinitija načela kojih bi se ljudi trebali pridržavati. Sigurno postoje pojedina načela jedne religije koja su u konfliktu s načelima druge, pa se povodom toga nameće pitanje za pobornike Teorije Božje zapovijedi: Kako znati, na temelju svih moralnih načela koje postoje unutar različitih religija, izabrati ona „prava“ iz mnoštva?³⁰ Izgleda da je stvar odabira moralnih načela slična odabiru naših aktivnosti. Naime, iz mnoštva moralnih tradicija i tumačenja, sami odlučujemo koja će moralna učenja vladati našim životima. Budući da Teorije Božje zapovijedi podupire teoriju da se moralne istine svake religije točne, ne postoji ona „prava“. Jedino što je kod svake od tih moralnih istina različito jest njihovo tumačenje. Tako bi onda, prema Teoriji Božje zapovijedi, prirodoslovac mogao doći do jednakih zaključaka kao i religiozna osoba, ali drugačijim uvidom u stvarnost. Štoviše, trebalo bi biti jasno da ljudi mogu na različite načine spoznati moralne istine, ne samo čitajući religijske tekstove.³¹

²⁸ *The Internet Encyclopedia of Philosophy*, ISSN 2161-0002, <https://www.iep.utm.edu/> (12.08.2018.)

²⁹ *The Internet Encyclopedia of Philosophy*, ISSN 2161-0002, <https://www.iep.utm.edu/> (19.08.2018.)

³⁰ *The Internet Encyclopedia of Philosophy*, ISSN 2161-0002, <https://www.iep.utm.edu/> (12.08.2018.)

³¹ *The Internet Encyclopedia of Philosophy*, ISSN 2161-0002, <https://www.iep.utm.edu/> (19.08.2018.)

4.3. Bog je svemoguć

U ovoj raspravi dolazimo do eksplikacije pojma svemoći koji se kao epitet nadjenuo Bogu od strane teista. Toma Akvinski tvrdi kako je atribut Božje svemoći među mnogima shvaćen pogrešno. Moramo uzeti u obzir da kada govorimo o Božjoj svemoći, ta se svemoćnost ne znači da Bog može činiti nemoguće, već da može činiti sve moguće.³² Kao primjer valja uzeti okrugli kut. Bog ne može učiniti kut okruglim zato što je to apsolutno nemoguće, pa čak i teško zamislivo. No, tu dolazimo do problema. Naime, teoretičari modificirane teorije Božje zapovijedi polaze od gledišta da, što se tiče pogrešnih radnji i okrutnosti, Bog nikada ne bi, a ni ne može zapovijedati okrutnosti zbog samog sebe, odnosno svoje prirode. Navedeno ga lišava atributa „svemogućeg“. No, za Tomu Akvinskog priroda grijeha spada u istu kategoriju kao i činjenje loših djela zbog vlastite svrhe.

Stoga, Bog neće činiti loša i moralno pogrešna djela jer to ne može, već zato što to ne želi i to ga čini „svemoćnim“. Stvar je takva da atribut „svemoguć“ koji se nadjenjuje Bogu znači da Bog može činiti zaista sve pa i zagovarati pogešne činove. Ako Bog *ne može* zapovjediti okrutnost ili činove kao što su silovanje, preljub, krađa i slično, On nije svemoguć. Prema tome, On ili može ili ne može zagovarati pogrešno isto kao što može zagovarati dobro. Ukoliko ne može zagovarati pogrešno bilo zbog svoje prirode (te da je Bog dobar) ili bilo kojeg drugog razloga, On nije svemoguć.

4.4. Bog i objektivnost moralnih vrijednosti

4.4.1 Bog daje smisao za objektivne vrijednosti u svijetu

Pod pojmom *objektivne moralne vrijednosti*, dakle, smatramo one vrijednosti koje su moralne neovisno vjeruje li netko u njih ili ne. One su moralne neovisno od čovjeka i njegova vjerovanja. Uzmimo holokaust kao primjer. Mogli bismo reći da je holokaust objektivno pogrešan iz jednostavnog razloga što, iako su ga nacisti za vrijeme Drugog svjetskog rata propagirali kao moralno dobrog, zaista pogrešan neovisno kako na njega gledali. Čak i u slučaju da su nacisti pobijedili u Drugom svjetskom ratu i sve ljude uvjerali da je genocid nad Židovima ispravna stvar, i dalje bi, objektivno od njihova vjerovanja, bio moralno neispravan. (Shafer – Landau, 2007: 248.)

³² *The Internet Encyclopedia of Philosophy*, ISSN 2161-0002, <https://www.iep.utm.edu/> (22.08.2018.)

No, prva premisa moralnog argumenta glasi: Ako Bog ne postoji, ni objektivne moralne vrijednosti ne postoje. Iz ove tvrdnje proizlazi da, ukoliko Bog ne postoji, tada moralne vrijednosti i obaveze nisu objektivne s obzirom da ovise o Njemu. Isto tako postoje zakoni logike koji su za Boga nešto izvanjsko, ne ovise o Njemu. Prema tome stoji da su i zakoni etike isto tako neovisni o Njemu. Ateistički i teistički filozofi se slažu oko ovog navoda smatrajući da je logički točan.³³

Poznati filozof B. Russell jednom je rekao:

(...) Etika proizlazi iz pritiska od strane društva i utjecaja kojeg ono vrši na pojedinca. Čovjek ne osjeća uvijek instinktivno želje koje su najbolje za njegovo stado. Stado bivajući zabrinuto da bi pojedinac mogao postupiti prema njegovom najboljem interesu, stvorilo je različite mehanizme kojima bi uzrokovali da pojedinčevi interesi budu usklađeni s interesima ostatka. Jedan od tih mehanizama je moralnost. (Shafer - Landau 2007: 248.)

Moralnost, opisana od strane B. Russella ima smisla. Realno gledano, društvo doista, i koliko smo se puta uvjerali u to, funkcionira na principu „velikog stada“ koje nas tjera da se ne ističemo od većine i da poštujemo pravila koje „stado“ nalaže. Tako nas uče od malih nogu da je pogrešno od nas razmišljati van okvira onoga što je poželjno za masu, takva se razmišljanja i želje jednostavno moraju potisnuti.³⁴

Prema nekim filozofima, moralnost je biološka adaptacija koja čovjeku pomaže u preživljavanju i reprodukciji, lišena nekog dubljeg smisla. Nietzsche je također spominjao smrt Boga, smatrajući to saznanje krucijalnim razlogom destrukcije smisla i vrijednosti ljudskih života. No ovdje se ne polemizira o tome možemo li mi spoznati objektivne moralne vrijednosti ako ne vjerujemo u Božje postojanje, jasno nam je da to možemo. Glavno pitanje koje nastojimo odgovoriti jest: Postoje li objektivne moralne vrijednosti ako Bog ne postoji? S jedne strane, mi ljudi nismo ni po čemu neka posebna vrsta, ali poimanje Boga koje prigrljuju teisti daje istima na shvaćanje da jesmo, s obzirom da smo stvoreni na Njegovu sliku i priliku. Stoga, kakve veze ima Božja odsutnost s nama ili objektivnim moralnim vrijednostima – apsolutno nikakve. Možemo to objasniti na primjeru silovanja. Gledajući na nj iz ateističkog aspekta, ono ne posjeduje nikakve društvene prednosti, već nanosi štetu

³³ *The Internet Encyclopedia of Philosophy*, ISSN 2161-0002, <https://www.iep.utm.edu/> (23.08.2018.)

³⁴ Shafer – Landau (2007.), str. 248 – 249.

pojedincu i cijeloj zajednici te je kao takav postao taboo. Ova činjenica nema nikakve veze sa pojmom silovanja kao moralno pogrešno, štoviše, gledano iz ateističkog stajališta, ne postoji ništa krivo u tome. Budući da Boga nema, nema ni distinkcije dobrog i pogrešnog koju nam nameće naša savjest. (Shafer – Landau, 2007: 249.) Problem glede ove tvrdnje je taj da objektivne moralne vrijednosti doista postoje i da smo duboko u nama svi toga svjesni. Kada je riječ o moralnim gadostima kao što su zlostavljanje djece, okrutnost, silovanje i slični činovi, svjesni smo da su pogrešni, neovisno od Božjeg postojanja ili ne postojanja. Isto kako znamo da su ljubav, požrtvornost i jednakost objektivno dobre i poželjne karakteristike.³⁵ Craig smatra da naše moralne vrijednosti nisu objektivne ako ovise o našoj prirodi. Isto tako, ne znajući da čine pogrešku ekvivokacije, antropolozi propitkujući moralnost unutar neke kulture zapravo opisuju ono što ljudi te određene kulture smatraju dobrim i lošim, a ne što zaista je dobro i loše. To čine filozofi, gledajući na moralnost objektivno i ne vezano uz ničije subjektivno razmišljanje o tome što bi moralnost trebala biti.

4.4.2 Teistički moralni realizam

Postoje autori koji tvrde da objektivne moralne vrijednosti ne mogu postojati bez Božjeg postojanja, a postoje, logički slijedi da postoji Bog. Argument glasi ovako:

- „ 1. Ako Bog ne postoji, onda ne postoje objektivne moralne vrijednosti
2. Objektivne moralne vrijednosti postoje
3. Dakle, Bog postoji.“ (Shafer - Landau 2007: 249)

Prije no što bi potvrdili da su činovi silovanja ili zlostavljanja djeteta moralno neutralni, sve snage su uložili u pokušaj potvrđivanja postojanja objektivnih moralnih vrijednosti i obaveza bez Božjeg prisustva. Ova strana gledišta se temelji na razmatranju objektivnih moralnih vrijednosti i obaveza kao neovisnih od evolucije, ljudske prirode i Boga. Ovakvo stajalište se naziva moralni realizam, a njihova shvaćanja moralnih vrijednosti kao neovisnim od bilo koga i bilo čega postavljena su podosta nerazumno. Moralna dužnost „biti pravedan“ u tom slučaju nema smisla jer „pravda“ kao takva ne može postojati bez ljudi, s obzirom da se isključivo veže uz njih. Teško je pravdu zamisliti kao moralnu dužnost neovisno od pojedinca. Više smisla ima, stoga, reći da se objektivne moralne vrijednosti i dužnosti, pa tako i pravda vežu

³⁵ Shafer – Landau (2007.) , str. 249.

za čovjeka – njegova su svojstva, a ne apstrakcije.³⁶ Izgleda da ateističkim moralnim realistima nedostaje neka suština u njihovom poimanju objektivnih moralnih vrijednosti kao neovisnih apstrakcija u stvarnosti. Filozof R. Taylor jednom prilikom ističe:

Dužnost je nešto što se duguje, a nešto se može dugovati samo nekim osobama. Nije moguće postojanje dužnosti u izolaciji (...) (Shafer - Landau, 2007: 249)

Taylor zauzima mišljenje da moralno dobro i loše ne postoji, to jest da ljudi nemaju moralnih dužnosti. Ovo mišljenje s njim dijele neki ateistički nastrojani filozofi, dok se ateistički moralni realisti zgražaju nad takvim razmatranjem. Sasvim je jasno da pogledi koje zastupaju moralni realisti nema nikakav važeći temelj koji bi potvrdio da moralne vrijednosti postoje u stvarnosti, neovisno od nas i Boga. Logički je nemoguće da ovakva vrsta tvorevine samo iskrsne iz evolucijskog procesa i da zajedno korespondira sa stvarnošću sama od sebe. Stoga je nekako lakše shvatiti da prirodni poredak i onaj moralni zajedno koegzistiraju pod Božanskim autoritetom, nego da je do takve koegzistencije došlo pukom slučajnošću. Prema ovom, stajalište ateističkog moralnog realizma, plauzibilno je.³⁷

4.5. William Lane Craig vs. Moralni ateizam

William Lane Craig, poznati filozof religije koji stoji na teističkoj strani u svezi objektivnih moralnih vrijednosti, moralnim argumentom nastoji pokazati, ne samo da objektivne moralne vrijednosti postoje, već da je njihovo postojanje ključni dokaz za postojanje Boga. Na samom početku bi bilo najbolje da stavimo ovaj argument u stranu jer podiže neosnovane optužbe spram ateista koje samo izvrću pravu istinu o njihovom pogledu. Kao i svi argumenti koji pod upitnik stavljaju Božje postojanje, pa tako i ovaj tjera teiste na krive zaključke što se tiče ateizma. Jedan od tih zaključaka je ateistička nemoralnost koja je zaista neutemeljena ni na čemu osim na pukim govorancijama. Silovanje je, nebrojno puta smo se do sada uvjerali, moralno pogrešan čin jer narušava ljudske slobode. Objektivno je moralno pogrešan kao i zlostavljanje, diskriminacija i sl., te će kao takav biti shvaćen čak i ako se pronađe neka grupa ljudi koja će smatrati da to nije. Ovakav pristup nema nikakve povezanosti s postojanjem Boga, jedino ako Bog kao Svevišnji zakonodavac zaista postoji.

³⁶ Shafer – Landau (2007.) , str. 249 – 250.

³⁷ Shafer – Landau (2007.) , str. 249 – 250.

Filozofi kao što su Russell, Ruse, pa i Nietzsche kasnije su tokom života opovrgnuli svoje teze o ovisnosti objektivnih moralnih vrijednosti i obaveza prema Božjem postojanju.³⁸ Stoga, Craigu treba mnogo više no pozivanje na autoritet kako bi dokazao da tome zaista je tako. S jedne strane, shvatili smo da postoje i ateistička mišljenja da je moral biološka adaptacija koje je čovječanstvo steklo tijekom vremena kako ne bi ulazili u stalne konflikte i živjeli u miru. Ali moralne vrijednosti su u tom slučaju objektivne, s obzirom da ovise o našoj biologiji. S druge strane, antropolozi moralne obaveze i vrijednosti opisuju kao kulturno uvjetovanu skupinu vjerovanja u to što je pravo, a što pogrešno.³⁹ Sukladno s time, filozofi traže skup pravila koji propisuje što je moralno pogrešno, a što je moralno dobro. Koliko je god neshvatljivo čovjeku – teistu da moralnost nije objektivna, ona to doista jest. Uostalom, jasno je da i znanstvena vjerovanja imaju biološko i kulturološko uporište baš kao i moral.

Craig se pita: “Ako Bog nije zabranio silovanje, što onda čini silovanje moralno objektivnim?” (Shafer – Landau, 2007: 251.) Silovanje je moralno pogrešno jer na toliko načina može nauditi žrtvi. Ona je lišena vlastite slobode, čin djeluje negativno na njenu psihu nanoseći joj psihičku i tjelesnu bol. Sva šteta koja je nanesena žrtvi prilikom silovanja nije ni po čemu opravdana, a nikome ni ne koristi – ni žrtvi, ni silovatelju, ni zajednici. Vidljivo je ovdje da se Craig trudi nadjačati argumente koji nisu ni izašli iz usta ateista pa se pokušava izvući postavljajući pitanje: “Po čemu smo mi ljudi toliko posebni Bogu da imamo moralnost?” Prvenstveno da do kraja riješimo pitanje silovanja. Ljudi su evolucijski napredniji od drugih životinja, stoga čin silovanja nama predstavlja moralni problem jer smo svjesni njegove izopačenosti. Kod životinja nižeg ranga nije tako iz jedinstvenog razloga – one nisu razumska bića koja su u mogućnosti donositi slobodne odluke, ni odijeliti dobro od lošeg.

Ateisti mogu vrlo lako svaki teistički argument prilagoditi sebi, osim jedne iznimke – Boga. Uostalom, zašto bi ljudi slušali Božje zapovijedi? Zato što bi nas Svevišnji zakonodavac mogao kazniti? Ukoliko učinimo nešto loše, vlada nas isto tako može kazniti pošto nam i zakonodavni sustav nalaže da su radnje kao silovanje, kažnjive. Pogrešno je i razmišljanje da bismo trebali poštivati Božje zapovijedi jer nam je On dao život. Moderna je znanost dosada itekako dokazala da smo djeca svojih roditelja, pa nema smisla pronalaziti smisao u izjavama poput ove.⁴⁰

³⁸ Shafer – Landau (2007.) , str. 250. – 251.

³⁹ Shafer – Landau (2007.) , str. 251.

⁴⁰ Shafer – Landau (2007.) , str. 250 – 252.

5. Zaključak

U prethodnim poglavljima upoznali smo se sa različitim pogledima na moral i pokušali shvatiti odakle zapravo dolazi. Preko Teorije Božje zapovijedi smo obuhvatili učenja čovjeka – teista koji smatra da je moral nužno vezan uz Boga, dok smo s druge strane vidjeli i ateističke argumente protiv te teorije, smatrajući da je moral nešto što čini naše biće. Vođena ponajviše mišljenjem da su ljudi mnogo kompleksniji nego što to pokazuju teisti svojim teorijama u kojima naglašuju da ljudi bez Boga ne bi mogli razaznati dobro od lošeg, čini me pomalo i razočaranom s obzirom da vjerujem u ljude i ljudski razum. Dawkins, Dennett, Shafer Landau, a i mnogi drugi filozofi morala kreću od mišljenja da su ljudi sposobni sami odijeliti dobro i loše i da zaista uviđaju pogrešnost pojedinih radnja bez da im je potrebna viša sila koja bi im ukazala na to. Neovisno o tome jesi li teist ili ateist, svatko i dalje ima svijest o tome što je moralno pogrešno, a što ne. Isto tako, smatram da ipak neki zakoni u svijetu moraju postojati kao regulacija da se zadrži neki normalan poredak u društvu. Takvi su zakoni, po mom mišljenju postojali od samog početka čovječanstva. Morao je postojati neki nepisani zakon prema kojemu su se ravnali prvi ljudi iako je moralno dobro i moralno loše postojalo neovisno od njih i njihovog uviđanja nečega kao takvog. Iz moje perspektive, dio iz Biblije gdje se Mojsije penje na goru Sinaj po deset Božjih zapovijedi, samo je teatralan način uzdizanja pravila koja su odavno prije bila postavljena od nas samih. Učenja od strane Crkve također služe kao regulacija ljudskog ponašanja, ali uplitanje Boga u pojam morala nije potrebno. Razlog tome je ono što smo mogli već zaključiti iz prethodnih stranica. Ateisti, iako ne vjeruju u Božje postojanje nisu nemoralni, već se samo ne pozivaju na Boga prilikom činjenja nekog djela. Teističkim argumentima o moralu nedostaje temelj, a taj temelj je postojanje Boga koje još nije dokazano. Stoga, ako Boga nema, čemu onda sve ovo? Nekako izgleda da smo zapravo svi svjesni duboko u sebi da moral nema veze s Bogom, samo si neki to odlučuju priznati, a neki ne. Stalna potreba povezivanja naših djela s Bogom, bilo dobrih ili pogrešnih, liši nas odgovornosti, a kao ljudi trebali bismo znati da smo sami odgovorni za svoja djela.

6. Popis literature

1. Berčić, B. (2012.) *Filozofija*. Svezak drugi. Zagreb: Ibis grafika.
2. Dawkins, R. (2007.) *Iluzija o Bogu*. Zagreb: Izvori.
3. Dennet, D. C. (2009.) *Kraj religije*. Religija kao prirodna pojava. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
4. Kant, I. (1974.) *Kritika praktičnog uma*. Zagreb: Naprijed.
5. Martin, M. (2011.) *Ateizam*. Zagreb: Misli.
6. Platon, (1998.) *Eutifron ili rasprava o pobožnome*. Zagreb: Matica hrvatska.
7. Shafer – Landau, R. (2007.) *Ethical Theory. An Antology*. Oxford: Wiley – Blackwell.
8. *The Internet Encyclopedia of Philosophy*, ISSN 2161-0002, <https://www.iep.utm.edu/>